

“6:18” Vapuruna Goya'nın Hayaletleri Dolarsa

Yankı, yansıma, yanılısma, milattan önce sekizinci yüzyılda Hesiodos'un yaratılış efsanesi Theogonia'yla başlar aslında. Hesiodos'a göre önce Kaos vardır, karanlık, esnek ve doğurgan bir boşluk. Akıl kadar parlak bir karanlık, ayna kadar doğurgan bir yanılısma. Kaos'tan Gaea (toprak) ve onun silüetinden de Uranus (gök), Pontus (deniz) gelir dünyaya. Pek çok Yunan efsanesi gibi Hesiodos'un ki de ensesti barındırır dünyasında. Öyle ki Gaea, oğulları Uranus ve Pontus ile evreni tanrısal varlıklarla doldurur. Herbirinde ayrı bir sırrı tutsaklayarak kendi yansımasından yaşamı var kılar suda, toprakta ve havada. Kim kime için, kim kimden ayrı sorularıyla. Her yaratılış Gaea'dır aslında; ama her yaratılışla kopar kendinden biraz daha. Hayat doğurur, hayatla doludur ama ayrılmalar üzerine kurulur dünya.

Aynalar gibi... ışık seni gördüğünde aynanın sırrı metal bir parlaklıkta fısıldar varlığını. Gören ışıktır karanlıkla sarmaş dolaş. Işığın gözleri yankı yeri, yanar, yankılar, gözlerinde parıldar dal dal, ela, kara, yeşil, bal. Aynanın gözleriye optik bir kristal, gözlerinde karanlığı aldatan ters yüz edilmiş narsistik bir serap. Işığın elleriyle gözlerine sırlanan eksik bir düşür insan.

Lacan'ın ayna kuramı, bu düş imgesini sorgular. Bilişsel evreye geçme sürecinde bir bebeğin aynada bulduğu kopuk-eksik kendiliği fark etmesini ve tamamlanamamalar üzerine kurulu bu yabancı kendilik fikrini önce görsel, peşinden de dilsel bir yoksunluk, eksiklik düşüncesi ile açıklar. 6 ile 18 aylar arasına denk gelen bu evre Lacan'a göre bebeğin kendisini aynadaki 'ben' ile özdeşleştirdiği bir yanılısma, eksilme evresidir. Bu evrede bebek aynada kendi yansımasının dışında onu tutan annenin varlığını da simgesel düzlemde fark eder. Onu kollarında tutan figürü aynadaki kendi imgesine teğet bir simge olarak gören bebek, simgesel düzlemde ayrılık ile gelen 'ben' öznesiyle tanışır. Ben ile tanışma eş zamanlı olarak “ben bu isem ya yanımdaki o ne” şeklinde diğer bir simgesel tanışmayı da her yeni tanışmada olan gizem, merak ve hatta kuşku ile katar ayrılık dünyasına. “Öteki olmadığım için ben benim” şeklinde simgesel bir onaylanma da ancak diğerinin tanınmasıyla mümkün olur. Bu yüzden, 'ben' dışsal bir yansımanın kendine dönük içsel kavramlaştırması olabilir ancak. Homo Homini Lupus derken Homo Homini Speculum muydu kasıt aslında: İnsan insanın kurdu mu, yanılısı, aynası mı yoksa!

Bu evreyle birlikte anneyle kurulmuş sembiyotik bağ yerini artık aynayla doğan ayrılık ilkesine bırakır. Ananın adı ve onayıyla, ayna ben imgesini bebeğe simgesel düzende tanıştırır. Başka bir ifadeyle, kendi varlık bilinciyle varlık kazanan bebek o ana dek hiç yaşamadığı 'ayrılık' ile simgesel düzlemde kendiliğinin bilincinde farklılığını ve yabancılığını öğrenir. Böylece kendi varlığını 'dışa bağımlı bir yalnızlık' şekli olarak aynadan yansıyan bilinçdışıyla varlıklaştırır. Bu çerçevede, bilinçdışı 'ben'in kurulduğu yer olarak çıkar karşımıza ve bu bilinçdışı tüm ontolojik kavramlaştırmalarımız için alan yaratır. Ben ile gelen ego'nun kurulmasına, simgesel düzenin tasarısına, kısaca kültürün doğumu, şekillenmesi ve dayatmasına simgeler üzerinden yani dilsel olarak zemin yaratır. Anneyle ayrılığını fark eden bebek artık varlık olarak sembiyotik bir 'ana-bebek' tekliğinden, anneden ayrı bir “teklige”, bireyliğe geçer. Bu geçiş sancısı kültür evreninin gerçekliğinin ötekiyle kurulan ilişki ile belirlendiğine ve bu sebeple gerçekliğin de sürekli bir simgesel yaratım ve

yeniden yaratım olduğuna ve her şey gibi bebeğin de artık simgeler evreninde varlığını dilsel arzulamlarla eksilterek çoğalttığına işaret eder. Çünkü simgesel evren dilsel olanın alanıyla kurulur ve bu düzen Lacan'a göre arzu kavramıyla şekillenir ve Lacan için dil her zaman yitik ve yokluğa ilişkin arzulama kendiliğın tamamlanmasının peşindedir.

Pamuk Prenses masalından bildiğimiz cadı'nın repliğiyle vurgularsak "Ayna ayna söyle bana var mı bu dünyada benden daha...!" şeklinde karikatürize edilmiş simgesel bir eksik-oluş sancısı, Lacan'ın ayna evresiyle kuramsallaştırdığı simgesel tanışmanın yarattığı eksikliğe ait ilksel arzuların, arkaik bir kopuştan yetişkinliğe taşınan olgunluk dönemine ait simgesel-dilsel bir yanılsamasıdır. Ötekinin simgesel varlığının onayıyla tamama ulaşma arzusu. Eksikliğini duyan ve tamamlanmak hırsıyla biteviye arzu duyan 'ben', ben olabilmek uğruna simgesel boyuta mecbur olduğu için, dilsel bir onto olarak eksikliğini gidermek üzere imgesel temsillerle bitişik bir simge evreninin gerçekliği kuran yanılsamalarında savrulur.

Simgesel Aklın Eleştirisi

Yazının bundan sonraki bölümünde konuyu ses, dil, yankı ve yanılgı kavramlarını sarmalayan bir simgesel evren eleştirisini salt çağrışımsal bir bilinç akışı yöntemiyle Virginia Woolf'un kemiklerini sızlatırcasına devam ettirmeyi tercih ediyorum. Bir şiiri veya masalı içimizden kendi kendimize -Saussureyen bir tabirle herhangi bir işitme imgesini- göstereni- dışa taşırmadan simgeler aracılığıyla aklımızda seslendirebilsek de, simgesel bir hal olan dil uzamsal bir sessizlik içerisinde bile imgesel yaratımını sürdürür ve simgesel bağlanmışlığını her halükarda hissettirir. Aynadaki silüetin, simge evrenin sırrını paylaşıyor: "Affan Dede'ye para saydın sattı bana çocukluğunu."

Ortada Kuyu Var Yandan Geç

Oyunbaz karanlığın göz görmezliğinde henüz ışık yokken gözlerinde, aynada yoksun yanmadan ışıklar. Sahne aslında hep dolu, başrolün yok bu akşam. Aklınsa ışığın bilgisiyle başrolü arar başrolü tanımlar. Show devam etmeli, kastın merkezinde kaldığın kadar.

Hep bir ağızdan varlığının bilgisidir aynada gözlerine bakan. Senaryosusun, bilginin ve hafızanın. Ölüm gibi, olmak gibi, arada kalmak gibi, içerde kalmak, dışarıdan bakmak gibi, başkasının ışığında yine doğup ölmek gibi.

Karanlık bir dehlizin sessizliğinde yankılanırken sesin, boğazı düğümlü karanlığın hırıltılı fisıltısı duyulur. Sesinle konuşup, seni duymayan bir yankı olur Ses. Sessizliği konuşup yokluğu ses yapan, sessizliği yırtıp yokluğu var yapan, seni anlamayan, duymayan sesindir dalga dalga yayılan. SeNsizliğin uzamsal, seNsizliğin zamansal, seSsizliğin cana-yaNk1 sesidir duyulan.

Sesin sen değil, sesin anlam taşımaz. Anlam imgelerin ikrarı, imgelerse insanın serencamı. İmgesel bir görüştür ses ile tuvale boyanan. Sen imgesin sesinse doğal mizah. Kara mizah gibi, senden azade sana kefil. Sana bitişik ve sen değil. Hayaletindir ses, konuşmaz. Senle boğuk, senle kapalı, senle tarumar. Oysa hatipsin, konuşkansın sen; açık, anlaşılır ve pirüpak!

Yankıladın onu, yankı-kaldın, yana kaldın: ol dedin ona; oldu, ola kaldı, senle oldu, senle doldu, sana doldu, sana döndü, sesin sen değil seni tanımaz. Su damlası gibi, atom atom, tekrar tekrar, şırıl şırıl ve ses ses devrilip patlarken yarlarda, sığılıkta, kumsalda, kan akarcasına al al, can can, dalga dalga çırpınarak ya da sessiz, “ben diyerek senden içeri, senden öte,” senle anlamlı, senle naçar.

Bilmediğin bir dilin kulağına çalman esintisi gibi resimsiz seslerle keşmekeş, çığlık çığığa seslerde sergüzeşt. İnfantil bir sakarlık, konuşamamalarda sendeleyeyen çocuk gibi, sende sembolleşmemiş sesle doğan hezeyan. Anlamlar olağandışı, ses ise olağan. Sessel olanı simgesel sığılıklarda boğan, derbeder insanın sağır dilbazlığı.

İnsani varlık maceraperest, üstüne bir de hayalperest. Hayalleri bile adını koyabildiği kavramlar kadar. Adını bildiği, duyduğu, adıyla gördüğü, anlamına kattığı imgeler kadar hayal edebilen düşün-insan. Ses aklın katı hali, dil ise ‘haraç mizah’. Düşün-insanı, DÜŞ’ün insanına ses olduğu zaman, sese taşar insan. Ses anlamı aşsa da Düşün-insanı Düş ile şaşar.

Sembollerin biraradılığı, sesin dillendiği, anlamla sağaltıldığı, sesin dille çarpmıha gerildiği, çarpmıhta sallandığı yer. Türlerin küle, dilin kültüre büründüğü yer. Kültürün sırrı, sesin kısıldığı, sesin terbiye edildiği, sesin boğulduğu yer; Seninse doğduğun, sesinin paklaştığı, gürleştigi yer. Anlamın doğduğu, insanın boğulduğu, boğulmamak için anlamların kara mizahına sığınıldığı yer.

Varlığın sessel imgelemlerle, anlama düşmek, anlamdan doğmak için ödediği kefareti midir insan? Yok mudur anlamlardan ayrı kalınca? Hayaletinin arkasında sessel bir korkunun sesli bir feryadı mıdır ya da? İnsanın sesi, nefesi, nefesin anlam kayması, anlama kayması, sesin terbiyesi, seslerin en anlamlısı, terbiyesiz mi insan! Aynadaki ukala.

Zıp zıp zıplayan kuzum melerdi oysa, duyardım sesini. Üstüne bir de anlardım boncuk boncuk az heceli sevda dilini; peşim sıra koşup da kasabın tekbirlerine emanet ederken anlamlarımla dilini. Kuzu olmanın dayanılmaz ağırlığı mı, sessizliği mi. Kuzuların Sessizliği mi? Meliyordu oysa. Tencere tava hep aynı hava, politik bir ses mi kaydı araya. Meliyorsam yokum; olmadım veya evrile durdum ‘evroldum.’ Olmadı, en yücenize hizmet için oldum. Nutkum tutuldu, ya insanın aklı? Meliyorsam yokum. Ruhun şad olsun Descartes.

Derin bir yarık sessizliğinde yankılanırken ses, karanlık bir dehlizin boğazından hırıltılı bir fısıltı kulağına yabancı bir sırrı paylaşır: “Sessin, yankısın, duyanlar sen, anlayanlar siz.” Siz biz meselesi değil bu, simgelerin sesinle, sesimle terbiyesi. Aklın sesle flörtü. Anlamın sesleşmesi, ses ile senleşmesi. Sömürge sonrası bir ses okuması gibi. Post-vocal veya lingual hatta semantik bir karnaval. Anlamla olmuş bir sen için anlamsız bir hayalet avcılığı gibi. Söz uçar yazı çömelir, kavramlarla hortlayalım hiç kalkmasın o zaman. Duydukların değil ne de gördüklerin, karanlığın sırrı derin bir yarık sessizliğinin boğazında düğüm.

Seni oynamaz ses, senle de olur sensiz de; senle senli bir homurtu, sensiz sana değen bir fısıltı. Karanlıklar içinde aydınlık bir sır. İnsan olmaya gör. Sensiz sen olur ses duymazsın, senle yabancı olur aymazsın. Yokta var olur, varda yok olur Ses. Kim neyi duymaz, ne kimi duymaz! Hiç kimse mi aldanmaz, hiç kimse mi aldırılmaz. Anlamlar bize dair. Yankı bir fısıltı,

uyurgezer bir sen-ses, tekrarın değil, sıradanlığın fizik ile teması. Kendi sesinin sedasında, hayaletinin sırra kalem basmış sendeliği.

Bitirirken

Bu bilinç akışının başına buyrukluğunu, aynaya verdiğim sözden dolayı simge evrenin “kalender, düz-ayak ve anlaşılır” rayına çekiyor, yazının benden ayrıldığı, bir başına kaldığı yeri ve kendinden menkul eksikliğini kendi aynasını bulacağı okurun gözlerinde tamamlamasına bırakıyorum. Başka da seçeneğin olmadığı bu simgesel evrende sırımızı bir kez daha ifşa ediyorum “anlam insana dair, her nasılsa!”

Son olarak, Denis Villeneuve'nin yönetmenliğini yaptığı, Wajdi Mouawad'ın aynı adlı oyunundan uyarlanan *İçimdeki Yangın* (Incendies) filminin finalinde simgesel dünyamızı altüst eden, anlamın yanıt vermekte zorlanıp sessizliğin de kendi başına anlama büründüğü Wittgeinstein'in “konuşulamayan yerde susmalı” sözünü hatırlatan Jeanne ve Simon kardeşlere ait diyalog ile noktalıyorum. Bu film, arka planında Ortadoęu'da Müslüman ve Hristiyan çatışmalarının olduğu döneme ait bir trajik hikâyeyi anlatır. Öyle ki bu hikâyede savaşın tematik olarak işlenmesinden çok savaşın içerisinde kalmış bir kadının hikâyesi vurgulanır. Bu yazının bağlamı açısından önemi ise, şu ana kadar merkezde tutmaya çalıştığım simgesel evren eleştirisiyle onto olarak bir ses-varlığın simgesel olarak hem var hem yok olması noktasında yaşadığı akıl tutulmasıdır. İki cümleyle özetlersek, bu hikâyede ikiz olan Jeanne ve Simon kardeşler, anneleri Nawal Marwan'ın vasiyeti olarak, hiç tanımadıkları babalarını ve ağabeylerini bulmak üzere çıktıkları yolculuk sonunda babanın ve abinin, simge evrenin karmaşası, rastlantısı ve kuralları üzerinden aynı kişi olduğunu öğrenir. Simon'un şaşkınlığı kelimelerin anlamını aşarken, anlam sese yenik düşüp, bilgi susar. Işıklar söner, ayna kapanır.

JEANNE: İyi misin?

SIMON: Bir artı bir iki eder.

JEANNE: Ne?

SIMON: Bir artı bir iki eder. Bir etmez.

JEANNE: Ateşin var senin.

SIMON: Jeanne? Bir artı bir hiç bir eder mi?

***“Kelimeler... Kelimeler albayım, bazı anlamlara gelmiyor.”
Tehlikeli Oyunlar Oęuz Atay***

**Mart 2015
Buca / İzmir**

Okuma Tavsiyesi

Lacan, Jacques. “Fallus'un Anlamı”. Afa. İstanbul. 1994.

Lacan, Jacques. “Ecrits: A selection”. Norton, New York.1977.

Saussure, Ferdinand De. “Genel Dilbilim Dersleri”. Birey ve Toplum. Ankara.1985.